

Arnold Schönberg: Farben

Az 1911-ben kiadott Összhangzattanjában Schönberg megfogalmazza a hangszíndallam (Klangfarbenmelodie) elméletét. Itt a hangszínt említi meg elsődleges kategóriaként, melynek alosztája a hangmagasság. Ez alapján vetette fel, hogy ha a hangmagasságokból dallamot szervezünk, akkor a másik zenei paraméter, a hangszín is alkalmas lehetne zenei jelentéseket kifejezni. Az elmélet megfogalmazása előtt már gyakorlatban is kipróbálta hangszín iránti törekvését, az Öt zenekari darab, Op. 16 III. tételében. A Farben (Színek) meghaladta korát, mivel évtizedekig a szerzők nem mélyedtek el ebben a kérdésben. A darab anyagát kitartott ötszólamú akkordok adják, melyeket különböző hangszercsoportok adnak át egymásnak, megváltoztatva az akkordok hangzását. Ezáltal a változással egyfajta pulzálás alakul ki a zenében. Az akkordok hullámlásait a bennük megbúvó kánon kelti. Rövid, két lépésből áll, kicsi hangközökkel. Az akkordokat egyfajta mértékegységgel, az érdekességgel lehet mérni. Ez a zenei környezettől függetlenül, önmagában állapítja meg egy hang vagy akkord konszonáns-disszonáns érzetének minőségét. Így egy akkord esetében ez az arány változik a hangszercsoport változásoknak megfelelően. Felharmónikusokban gazdagabb hangszerek megszólalása esetén az érdekesség nagyobb (tehát felszültebbnek érezzük). A darab elején két hangszercsoport váltogatja egymást, majd később különböző hangszerkombinációk váltják egymást. Az egyre bővülő és egyre bonyolultabbá váló kombinációk állandó bizonytalanságérzetet, többértelműséget sugároznak. A figyelem a hangmagasságviszonyok és hang színezete között ingadozik. Az akkordok közötti átmeneteket nyolcadhangnyi átfedések biztosítják. Ez mossa össze a két hangszercsoportot. A hangszerelési változások sokkal gyorsabbak mint az akkordokban lévő hangmagasság változások. Helyenként megszilárdult akkordokban a folyamatosan átmosódó színek felé irányul a figyelem. A darab alaptempója is hullámzó, a leggyorsabb szakaszban a hangszerek együtt mozognak, változnak az akkordokkal. A darab különlegessége, hogy a szerializmus egy korai formában jelenik meg benne. A hangszercsoportokból kialakuló 11 tagú sor később rákfordításban és eredeti formájában is újra megjelenik. A darab komplexitása miatt kérdéses a szeriális sorok használata melyek csupán a hallgatás során esélytelenek az észrevételre. A darabban felfedezhető motívikus réteg kavarja fel a lassan változó akkordikus zenei szövetet. A szerző a hangszín elsötétítésével, elfogyasztásával kelt zárlat érzetet. Így megvalósít hangszínen alapuló zenei funkciót. A mű forradalmian megváltoztatta a hangszínről való felfogást, melyet Schönberg hagyományos zenei eszközökkel valósított meg. Sok kutató a spektralisták előfutárának tartja.

Forrás: Andrea disszertációja